

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNİN GELECEĞİ*

Ahmet ÇELİK**

ÖZ

Üniversite kütüphanesinin geleceği doğrudan üniversitenin geleceğine bağlıdır. Çeşitli düşünürler, günümüz üniversitesinin karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmesi için değişmek zorunda olduğunu ileri sürmektedirler. Çağdaş bilgi teknolojisi değişim için çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Üniversitenin yapısında daha şimdiden görülen bazı değişimler, bu kurumların bünyesinde yer alan kütüphaneleri de etkilemektedir. Bu yazıda, geleneksel kütüphane hizmetlerini büyük ölçüde değiştirmesi beklenen bu gelişmelerin bina, bütçe, derme, personel, kullanıcı gibi alanlarda ne tür değişikliklere yol açacağı kısaca tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Üniversite kütüphaneleri, üniversite kütüphanelerinde değişim, üniversite kütüphanelerinde son gelişmeler.

ABSTRACT

The future of university library largely depends on the future of university. Some scientists argue that changes in universities are inevitable in order to overcome the problems they meet. Modern information technology is offering various possibilities for this purpose. Some changes, which we have already witnessed in the structure of university, are affecting the libraries in these institutions. In this paper, such developments, which will certainly change the classical library services, and their possible effects on building, budget, collection, personnel, and user aspects of libraries are discussed briefly.

Keywords: University libraries, transition in university libraries, recent developments in university libraries.

GİRİŞ

İnsanoğlu tarihin her döneminde "gelecekte ne olacak?" sorusunun yanıtı ile yakından ilgilenmiş, bilimsel ya da bilim-dışı yöntemlerle bu konuya eğilmiştir.

* Bu yazı, 35. Kütüphane Haftası kutlarına etkinlikleri çerçevesinde, 15 Mart 1999 günü Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde, 19 Mart 1999'da Niğde Üniversitesi'nde yapılan "Üniversite ve Üniversite Kütüphanelerinin Geleceği" başlıklı konuşma metni esas alınarak hazırlanmıştır.

**Doç. Dr.; Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesi (celik@hacettepe.edu.tr)

Tarih boyunca kahinler ve müneccimler, günümüzde de falcılar ,fütüristler, planlamacılar ve yöneticiler geleceğe ilişkin beklentilerini çeşitli şekillerde ortaya koymaktadırlar. Ancak, "gelecek" ile ilgili öngörülerde bulunmak, çeşitli güçlükleri birliğinde taşır. Çünkü gelecek bir bakıma belirsizliktir. Özellikle toplumsal ve teknolojik değişimlerin hızlı olduğu dönemlerde, geleceğe yönelik plan yapmak ve öngöründe bulunmak zordur. Bu yüzden ki, örneğin, daha önceleri bir şirket için uzun vadeli bir planlama yaklaşık 20 yıllık bir dönemi kapsarken, günümüzde bu rakam 1,5-2 yıla inmiştir. Geleceği kestirmenin ve plan yapmanın güçlüğüne karşın, her düzeydeki yönetici, kurumlarına ilişkin öngörülerde bulunmaktan kaçınmazlar, çünkü geleceklere büyük ölçüde buna bağlıdır. Denilebilir ki, geçmiş ve günümüzü iyi tahlil edebilirsek ileriye daha doğru görme olanağımız vardır.

Bu yazının konusu olan üniversite kütüphanelerinin de gelecekte alacakları biçim üzerinde düşünmek ve öngörülerde bulunmak, hem bu kurumlarda çalışanlar ve çalışacaklar hem de kütüphanecilik eğitiminin geleceği bakımından önem taşımaktadır. Bu yazı çerçevesinde, kapsamı çok geniş olabilecek böyle bir konu, yalnızca bazı evrensel eğilimler düzeyinde sınırlandırılarak tartışılmaktadır.

GELECEĞE YÖNELİK TARTIŞMALAR

Yakın dönemde kütüphaneleri etkileyen en önemli olgu, bilgisayar ve iletişim araçlarındaki gelişmeler olmuştur. Teknolojinin etkileri özellikle 1970'lerden itibaren kütüphanecilik kesiminde geniş ölçüde tartışılmaya başlamıştı. Örneğin, Lancaster(1982)'in Delphi tekniği ile gerçekleştirdiği 1990'ların sonunda (yani günümüzde) kütüphanelerin erişeceği düzey ile ilgili araştırması büyük yankı uyandırmıştı. Bu araştırmaya göre, "1990'ların sonunda bilimsel yayınların büyük çoğunluğu elektronik biçime dönüşecek"ti. Bugün görülmektedir ki, Lancaster'ın öngörülerinin ancak küçük bir kısmı gerçekleşebilmiştir. Ancak, hemen belirtilmelidir ki, bunun nedeni teknolojik olmaktan ziyade siyasal, ekonomik ve psikolojik etkenlerdir.

Günümüzde de, kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin geleceğine ilişkin çeşitli

sorular tartışılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- * Elektronik ürünler, kağıdı ve buna bağlı olarak kitabı ortadan kaldıracak mı?
- * Gittikçe artan uzman sistemler yüzünden kütüphanecilerin varlığına gerek kalacak mı?
- * Merkezi kütüphane sistemine gerek olacak mı?
- * Yayınların büyük çoğunluğu çevrimiçi olacaksa, büyük kütüphane binalarının yapımına gerek var mı?
- * Kütüphane bütçelerinin gelecekteki kullanımı nasıl olacak?

Bu sorulara başkaları da eklenebilir. Acaba bu soruları niçin sorma gereği duyuyoruz? Bunun yanıtı insanlığın geçirmekte olduğu büyük dönüşümde yani sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde aranmalıdır. Bu süreç çeşitli toplumsal kurumları, bu arada eğitim sistemini derinden etkilemektedir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş eğitimi nasıl etkilediyse, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş de kurumların yapısında köklü değişiklikleri zorunlu kılmaktadır. Bilindiği gibi sanayi toplumuna geçilirken matbaanın bulunuşu ile birlikte sınırlı sayıda seçkini eğitmenin yerini kitle eğitimi almıştı. Çünkü sanayinin yapısı niteliksiz köylülere değil, yeterli bilgi ve beceriye sahip işçilere gereksinim duyuyordu. Bilgi toplumunda da bilgi teknolojisinin eğitim sisteminde köklü değişikliklere yol açacağı, geleneksel eğitim sisteminden kaynaklanan sorunların çözümünde yardımcı olacağı ileri sürülmektedir. Çünkü bu toplum biçiminde yüksek nitelikli insangücüne duyulan gereksinim, geleneksel eğitim sistemini ve bu arada üniversiteleri etkilemektedir. Üniversite kütüphanesi de, doğal olarak, bu etkilenmenin dışında kalmayacaktır. Üniversite kütüphanelerinin geleceğini belirleyecek asıl etken, bu kütüphaneleri bünyesinde barındıran kurumun, yani üniversitenin geleceğidir. Bu yüzden üniversite kütüphanelerinin geleceğini tartışırken öncelikle üniversitenin geleceğine bakmak yerinde olacaktır.

Üniversitelerin geleceği ile ilgili önemli bir soru şudur: "Üniversiteler acaba mevcut yapılarını muhafaza ederek bilgi toplumunun gereklerine karşılık ve-

rebilecekler midir?" Ünlü yönetim bilimci Peter Drucker, Forbes dergisinde 1997 Mart'ında kendisiyle yapılan bir söyleşide (Lenzner ve Johnson 1997: 127-128) günümüz üniversitesinin mevcut yapısı itibarıyla bilgi toplumunun gereksinimlerini karşılayamayacağını ve tasfiye edileceğini ileri sürmektedir. Drucker'a göre mevcut sistem:

- a) Çok pahalıdır. Üniversite eğitimi sürdürmek, gerek öğrenciler, gerek üniversite yöneticileri için giderek altından kalkılması güç bir ekonomik yük haline gelmektedir. Geleneksel kampus sisteminin masraflarını karşılamak, artan öğrenci sayısı da dikkate alındığında, zorlaşmıştır.
- b) Zaman ve mekan engelleriyle sınırlıdır. Zaman engeli ile kastedilen durum, üniversitede ancak belli saatlerde, genellikle gündüz saatlerinde, eğitim yapılabildiğidir. Günün diğer saatlerinde bu kapasite atıl durumda kalmaktadır. Mekan engeli ise, üniversite eğitiminin sınıfta yapılabilmesi ve bu nedenle ilgili mekana gitmenin zorunluluğudur. Yani sınıfa gitmeden eğitim ve öğretimin gerçekleştirilemeyeceğidir.
- c) Eğitim dönemi sona erdikten sonra, öğrencilerin mesleklerinde güncelliklerini sağlamayan bir yapıdadır. Oysa bilgi toplumunun temel özelliklerinden birisi, meslek sahiplerinin kendi alanlarındaki gelişmeleri izlemeleridir. Bu ise dinamik bir eğitim sistemi ile mümkündür. Ancak günümüzde toplumsal ve teknolojik gelişmeler öylesine hızlanmıştır ki, geleneksel eğitim sistemi ve bu arada üniversiteler yetersiz kalmaya başlamıştır. O kadar ki, üniversiteye giren bir öğrencinin ilk yıllarda aldığı bilgiler, okulu bitirirken geçersiz hale gelebilmektedir.

Drucker, sayılan bu nedenlerle, kampusa dayalı geleneksel üniversite sisteminin bilgi toplumunun gereksinimlerine karşılık veremediğini ve tasfiye edilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Sorunun çözümünün "*distance education*" adı verilen bilgisayarlı eğitimde gören Drucker, geleceğin üniversitesinin bu esasta şekilleneceğini ileri sürmektedir. Şimdiden pek çok Batılı üniversitede, sınıfta yapılmasına gerek olmayan bazı dersler bu yöntemle verilmektedir. Söz konusu yöntemle, öğrenciler zaman ve mekan kısıtlaması ol-

maksızın yani günün 24 saatinde ve buldukları her yerden eğitim olanağı bulabilmektedirler.

Görülmektedir ki, geleneksel eğitim sistemi, yapısında taşıdığı sorunlar yüzünden, bilgi toplumunun istemlerine karşılık veremez bir duruma gelmektedir. Üniversiteler değişime uyum sağlayabilmek için mevcut program ve hizmetlerini gözden geçirmek zorundadırlar. Üniversitedeki her hizmet birimi de, kütüphane dahil, kendi varlık nedenini sorgulamak durumundadır (Ruschoff 1997: 321). Bu nedenle hem üniversitenin, hem de üniversite kütüphanesinin yapısında değişim beklenmelidir. "Üniversite kütüphanelerinde nasıl bir değişim beklenebilir?" sorusunu yanıtlamak için bu kurumların tarihsel evrimine kısaca bakmak yararlı olacaktır.

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNİN EVRİMİ

Üniversitelerin oldukça eski bir geçmişi olmasına karşın, çağdaş anlamda üniversite kavramı, yani eğitim ve öğretimin yanısıra araştırmaya da önem verilmesi XIX. yüzyılın başında Berlin Üniversitesi'nin kurulması ile başladı (Çakın 1998:37). Gerçi o zamana kadar üniversite içinde öğretim üyelerinin ve öğrencilerin yararlandığı bir kütüphane hizmeti vardır. Ancak üniversite kütüphanesinin gerçek anlamda ortaya çıkması, araştırma etkinliklerinin üniversitenin temel işlevlerinden biri olduğu ilkesinin benimsenmesi sonucudur. XIX. Yüzyıldan itibaren Batı'da üniversitelerin ve kütüphanelerinin hızlı bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Luckner (1993:10-11), XX. Yüzyıldan itibaren üniversite kütüphanesinin üniversitenin kalbi haline geldiğini ve şu gelişmelerin görüldüğünü belirtir:

- Kapalı raflardan açık raf sistemine geçilmiştir.
- Bireysel okuma alanlarına ağırlık verilmiştir.
- Okuyucu hizmetlerinin bulunduğu alanda kullanıcılarla, kütüphane personelinin etkileşimi ön plana çıkmıştır.
- Kütüphanenin, üniversitenin eğitim ve öğretim etkinliklerindeki payı artmıştır.

Üniversite kütüphaneleri açısından diğer bir dönüm noktası da, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve "yayın patlaması" olarak bilinen durumun ortaya çıkmasıdır. Savaş döneminde araştırmaya ayrılan büyük mali kaynaklar sonucu pek çok bilimsel gelişme olmuş, savaşın bitiminde de bu bilgilerin yayınlanmaya başlaması sonucu bir yayın bolluğu ortaya çıkmıştır. Bu yayın bolluğu üniversite kütüphanelerini zorlamış, bunlarla nasıl başedileceği konusu tartışılırken bilgisayarlardan bu kapsamda yararlanılabileceği görüşü gündeme gelmiştir.

Kütüphanelerde bilgisayar uygulamalarını değerlendiren Buckland (1997), söz konusu uygulamalar ışığında, kütüphaneleri üç çeşide ayırmaktadır:

1. Kâğıda dayalı kütüphane (paper library): Kitap ve dergi gibi kütüphane materyalleri ile satınalma, kataloglama, ödünç verme gibi kütüphane işlemlerinin bütünüyle kâğıda dayalı olduğu kütüphane türü.
2. Otomasyon uygulanan kütüphane (automated library): Kütüphane işlemlerinde büyük ölçüde bilgisayarın kullanıldığı, ancak kitap ve dergi gibi kütüphane materyallerinin çok önemli oranda kâğıt biçiminde olduğu kütüphane türü.
3. Elektronik kütüphane (electronic library): Hem kütüphane işlemlerinin, hem de kütüphane materyallerinin bilgisayar ortamında gerçekleştirildiği, kâğıdın kütüphane işlemlerinde ve materyal olarak kullanılmadığı kütüphane türü.

Buckland'ın yaptığı bu sınıflama bir bakıma kütüphane kurumunun evrimini göstermektedir ve kâğıt kullanımı temel ölçüt olarak alınmıştır. Ona göre kâğıt ve kâğıda basılı ürünler pek çok avantajlarına karşın, çeşitli yetersizlikleri de bünyelerinde taşımaktadırlar. Bu yetersizlikler şöyle özetlenebilir (Buckland 1997):

1. Kâğıda dayalı kütüphaneler, gittikçe artan yayınlar yüzünden ciddi bir yer sıkıntısı ile karşı karşıyadırlar. Her yıl yeni raf eklemek gerekmektedir.
2. Kâğıt, gerekli düzeltmeler ve ekler için, yeterli esnekliğe sahip değildir, örneğin basılı bir kitaba yeni bilgi ekleyemezsiniz.

3. Kart katalog, kataloglanan materyallerden ayrı bir yerdedir. Bir belgeye ait bibliyografik veriyi orada bulmuş olmak, belgenin kendisine erişmek için yeterli değildir.
4. Kullanıcı, kütüphaneden ayrı bir yerdedir. Kullanım için oraya gitmesi gereklidir.
5. Bu tür kütüphaneler ancak personel bulundurulduğu sürece açık tutulabilir.
6. Kağıda basılı bir ürün, her seferinde ancak bir kişi tarafından kullanılabilir.
7. Özellikle büyük kütüphanelerde aranılanı bulmak ve erişmek uzun zaman gerektirmektedir.

1960'lara kadar süren yani tüm kütüphane işlemlerinin ve materyallerinin kağıda dayalı olduğu dönem, yukarıda sözü edilen "yayın patlaması" ile bir darboğaza girmiş ve kütüphane işlemlerini hızlandırmak için bilgisayarlardan yararlanma dönemi başlamıştır. Otomasyon uygulanan bu tür kütüphanelerde, kütüphane işlemleri önemli ölçüde hızlanmışsa da verilen hizmetin özünde önemli bir değişiklik söz konusu değildir. Otomasyon uygulanan kütüphanelerde, kağıdın yukarıda belirtilen yetersizliklerini taşımaktadırlar.

Bilgi teknolojisinin kütüphanecilikte köklü değişime yol açan etkisi, bilginin elektronik biçimde hazırlanmasını ve dağıtımını sağlamaya başlamasından sonra görülmüştür. Elektronik yayın biçiminde görülen bu yenilik, geleneksel kütüphaneciliği büyük ölçüde değiştirme yolundadır. Buckland (1997)'in kağıda dayalı kütüphaneler ile ilgili sözünü ettiği yetersizlik noktalarına göre, elektronik yayınlar önemli üstünlükler taşımaktadır:

1. Elektronik yayınlar için bir fiziki alan sıkıntısı söz konusu değildir.
2. Bu yayınlarda gerekli düzeltme ve eklemeler kolaylıkla yapılabilir, bu anlamda esnek bir yapıya sahiptir.
3. Kullanıcı açısından bir zaman ve mekan engeli söz konusu değildir. Her zaman ve her yerden erişim olanaklıdır.

4. Bütünüyle bu tür yayınların bulunduğu kütüphanelerin, yani elektronik kütüphanelerin açık tutulması (kullanılabilmesi) için sürekli personel buldurmaya gerek yoktur.
5. Elektronik yayınlardan, her seferinde çok sayıda kişi yararlanabilir.

Belirtilen bu avantajlarına karşın, elektronik yayınların gelişmesi beklenildiği hızda olmamıştır. Ancak son yıllardaki bazı gelişmeler özellikle bilimsel düzeydeki elektronik yayına olan ilgiyi giderek artırmaktadır.

Bilginin elektronik biçimde hazırlanabilmesi, dağıtılabilmesi ve erişilebilmesi günümüzde bilgi hizmetlerinin yapısında köklü değişimlere yol açmaktadır. Bu değişimin 2000'li yılların başında giderek artması beklenmektedir.

GELECEĞE YÖNELİK EĞİLİMLER VE BEKLENTİLER

Üniversite kütüphanesinin geleceğinin, üniversitenin geleceğine bağlı olduğu belirtilmişti. Teknolojik gelişmelere uyum sağladığı varsayılan bir üniversitenin - ki bu uyum sağlanamadığında üniversite olma özelliği yitirilecektir- kütüphanesinde beklenebilecek değişimler, kütüphaneyi oluşturan beş öge kapsamında şöyle özetlenebilir:

Bina: Geleceğin kütüphane binası, teknolojik araçlara daha fazla bağımlılık gösteren bir yapıda olacaktır. Binanın fiziki planlamasında bilgisayarların ve iletişim araçlarının gereksinimleri öncelikle ele alınacaktır.

Elektronik yayınlar için, basılı kaynaklar gibi fazla bir fiziki alan gerekmediğinden yeni kütüphane binası yapımının azalması, mevcut binaların genişletilmesiyle yetinilmesi beklenmelidir (Neal 1996: 76). Bu varsayım doğal olarak kütüphane binası sorununu çözmüş gelişmiş ülke kütüphaneleri için geçerlidir. Diğer ülkelerin kütüphanelerinde bina yapımı sürecektir. Bu yeni binalarda teknolojinin gerekleri gözardı edilmemelidir.

Geleceğin üniversite kütüphanesinin, üniversite eğitimi ile organik bir bağ kurarak varlığını sürdürebileceğinden, üniversite tarafından verilecek "sanal eği-

tim”i destekleyecek fiziki olanakları bulundurması önemlidir.

Her ikisi de bilgi hizmeti veren üniversite bilgi işlem merkezi ile üniversite kütüphanesini aynı çatı altında toplama eğilimi giderek güçlenmektedir. Örneğin, Michigan Üniversitesi’nde bu iki kuruluş “*Media Center*” adıyla aynı çatı altında birleşmişlerdir. Böyle bir birliktelik bina mimarisini etkileyecektir.

Bütçe: Kütüphane bütçesi gelecek yıllardaki gelişmelerden en fazla etkilenecek alanlardan birisidir. “Yayın patlaması” sonucu ortaya çıkan durum, kütüphanelerin kendilerine yeterli anlayışlarını ortadan kaldırmıştır. Hiç bir kütüphanenin kendine yeterli olamayacağı anlayışı, kütüphanecilik kesiminde ortak bir görüş olarak benimsenmiştir. Sorunun çözümü, işbirliğinde görülmektedir. Bu yüzden önümüzdeki dönemde, işbirliğini esas alacak programların artması beklenmelidir.

Diğer önemli bir konu da elektronik yayınlar konusudur. Elektronik yayınların bilimsel yayıncılıkta artan payına dikkati çeken Neal (1996:76), gelecek 10 yıllık dönemde kütüphane yayın satınalma harcamalarının yaklaşık yarısının elektronik yayınlara ayrılacağını ileri sürmektedir. Bu alandaki ödemelerin ve telif hakları gibi konuların nasıl çözümleneceği önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Elektronik yayınların doğurduğu bir diğer tartışma, mali fonların kütüphaneye mi yoksa doğrudan ilgili bölüme mi verilmesi konusundadır. Bazı üniversitelerde kimi bölümler, kendileri için en uygun yolun, yayın satın almaya ait fonların kendi denetimlerine verilmesini ileri sürmektedirler. Böyle bir anlayışın benimsenmesinin üniversite kütüphanesinin sonunu getireceği açıktır.

Derme: Basılı kaynaklara dayalı kütüphane dermelerinin büyümesi önümüzdeki dönemde sürmekle birlikte, artış hızının düşmesi beklenmektedir. Bunun nedenleri Lucker (1993:16)’a göre, kütüphanelerin karşılaştığı ekonomik sıkıntılar, elektronik yayınların giderek artan payı ve kaynak paylaşımının ön plana çıkmasıdır.

Kütüphane dermelerini yakın gelecekte etkileyecek en önemli neden elektronik yayıncılıktır. Kağıda dayalı geleneksel yayın sistemi ciddi bir sıkıntı içerisinde. Mevcut durum, ne bilim adamlarını ne de yayıncıları memnun etmektedir. Bilim adamları sistemin yavaşlığı, yayıncılar da telif haklarındaki kayıplar nedeniyle mevcut durumun değişmesini istemektedirler. Yayın yaşamının en önemli bu ikilisinin istemleri değişimi sağlayacak yöndedir. Bu nedenle *Institute of Physics, American Chemical Society, Elsevier, Academic Press, John Hopkins Press, OCLC* gibi güçlü kuruluşlar elektronik yayına ağırlık vermişlerdir (Meyer 1997:299). Görünen odur ki, bilimsel dergi ve referans kaynakları başta olmak üzere, dermede elektronik yayınların payı giderek artacaktır.

Elektronik yayındaki bu artış eğilimine karşın, yakın gelecekte, tümüyle elektronik kaynaklara, dayalı bir kütüphane modeli mümkün görülmemektedir. Basılı kaynakların kimi alanlarda, özellikle lisans öğrencilerine yönelik konularda varlıklarını sürdürmeleri beklenmelidir. Diğer yandan, mevcut basılı kaynakların elektronik ortama aktarılması; mali kaynak gerektirmesi, telif hakları ve koruma gibi sorunlar yüzünden çok zor gözükmektedir (Lucker 1993:14). Bu da basılı kaynakların, geleceğin kütüphanesinde varlığını koruyacağıının bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Kütüphane dermesi üniversitedeki eğitim müfredatını desteklediği oranda etkili olacaktır. Bu konuda önem taşıyan diğer bir boyut, günün her saatinde erişilebilir olmaktır. Bu da ancak elektronik kaynaklara ağırlık verilmesiyle gerçekleşebilir.

Personel: Üniversite kütüphanesinin geleceği, büyük ölçüde, personelinin niteliğine bağlı olacaktır. İyi yetişmiş, çağdaş teknolojiyi kullanabilen elemanların var olduğu bir kütüphane ortamına duyulan gereksinim artacak, yalnızca geleneksel kütüphaneciliğe dayalı hizmetler varoluş nedenlerini yitireceklerdir. Bu nedenle personelin gerek üniversite düzeyinde aldığı mesleki eğitimin, gerekse yenilikleri izlemesi için gerekli olan hizmetiçi eğitimin önemi artacaktır. Bu konuda ise öncelikli görev eğitim kurumlarına düşmektedir. Üniversitelerin kütüphanecilik bölümleri, programlarını sürekli yenileyerek gelişmeleri izlemek du-

rumundadırlar. Yoksa daha şimdiden bilgisayarlıların bir ilgi alanı haline gelen bilgi hizmetleri, diğer bazı mesleklerin de tehdidiyle karşı karşıya kalacaktır. Kütüphaneciler, sahip oldukları bilginin organizasyonu becerisine ilave olarak, şimdi bilgisayarlıların tekelinde olan bazı becerileri özümseyerek bu gelişmelere uyum sağlayabilirler.

Bilgi teknolojisinin kütüphane hizmetlerinde yaygın kullanımının, çalışan kütüphaneci sayısını nasıl etkileyeceği bir tartışma konusudur. Bazı görüşlere göre (Neal :1996:70), teknolojinin etkisiyle kütüphaneci sayısı azalacaktır. Buna karşı çıkan görüşler ise (Meyer 1997:298) yeni teknolojinin istihdama pozitif etki yaptığını söyleyerek, buna örnek olarak 1991-1996 yılları arası ABD ekonomisini göstermektedirler. Bilindiği gibi yeni teknoloji bu dönemde 14 milyonluk bir iş-gücü kaybına yol açarken, 15,5 milyonluk yeni iş kapasitesi yaratmıştır. Yani bazı işler ortadan kalkarken, yeni bazı iş alanları da açılmıştır. Üniversite kütüphanelerinde de benzeri gelişmeler beklenebilir. Geleneksel bazı işler ortadan kalkarken yeni iş alanları ortaya çıkabilir. Yine ABD deneyimi, yeni teknolojinin değişimi beslediğini ve bu alandaki iş alanlarının arttığını, eski işlere olan talebin ve ücretin azalmaya yüz tuttuğunu göstermektedir (Meyer 1997:298).

Kütüphane hizmetinin daha iyi pazarlanması konusu, kütüphanecileri yeni dönemde daha fazla düşündüren bir alan olacaktır. Üniversitenin çeşitli birimleri arasındaki mali kaynaklara yönelik rekabet, kütüphanecilerin gerek kullanıcılarına, gerekse üniversite üst yönetimine ilişkin yeni stratejiler geliştirmelerini gerekli kılacaktır.

Düşünce özgürlüğü, özel yaşamın gizliliği gibi konular giderek artan bir oranda akademik kütüphanecilerin ilgi alanında olacaklardır (Neal 1996:76).

Kullanıcı: Üniversite kütüphanelerinin iki temel kullanıcı grubu vardır: Öğrenciler ve öğretim üyeleri. Kütüphane hizmetleri de bu grupların gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir. Kütüphanecilik literatürüne bakıldığında görülecektir ki, geleneksel kütüphane, çeşitli nedenlerle akademisyenler için bilgi sağlamada kullanılan birincil kaynak değildir, ancak yeni teknoloji bu durumu değiştirme yolundadır. Bilgiye kolay ve hızlı erişimi sağlayan sistemlerle, çağdaş üniversite kü-

tüphanesi araştırmacıların öncelikli bir tercihi durumuna gelmektedir. Bu eğilimin gelecekte artması beklenmelidir.

Akademisyen düzeyindeki kullanıcılarla ilgili bir başka konu, özellikle yaşlı akademisyenlerin yeni teknoloji karşısında duydukları huzursuzluktur (Stevens 1993:97). Bu kesim, gelişmeleri kuşkuyla izlemektedir. Ancak, yakın gelecekte bunların büyük çoğunluğunun yeni teknolojiye uyum sağlamaları ve artık geleneksel kütüphane hizmeti ile yetinmemeleri beklenmektedir.

Kullanıcıların kütüphaneye ilgisini sıcak tutacak en önemli nokta ise, üniversite eğitimi içinde kütüphanenin alabileceği yerde yatmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, üniversite eğitimi artık kampus sınırlarının dışına taşmakta, kesintisiz bir hale gelmektedir. Üniversitedeki eğitim programlarını, bünyesinde bulunduracağı çeşitli veri tabanlarıyla destekleyebilen bir kütüphane, gerek öğrenciler, gerekse öğretim üyeleri için vazgeçilemez bir bilgi edinme aracı durumuna gelecektir. Böyle bir yapıda, kütüphanede verilmekte olan bibliyografik eğitimin yerini bilgi ve ağ teknolojisine yönelik derslerin alınması beklenbilir (Neal 1996:75).

Kütüphaneye ilişkin çeşitli işlemler, kütüphaneye gitmeden yapılabilir hale gelmektedir. Daha şimdiden İnternet aracılığıyla kütüphane kataloglarından ve hizmetlerinden yararlanma olanaklıdır. Diğer yandan, ödünç verme, işbirliği, belge sağlama gibi bazı alanlarda kullanıcılar, kütüphanecilerin aracılığı olmaksızın, bu işlemleri kendileri yapabilmektedirler.

Görülmektedir ki, teknolojik olanaklar kullanıcılar için çok çeşitli seçenekler sunabilmektedir. Önemli olan kütüphanenin bu gelişmelere uyum sağlayabilmesidir.

SONUÇ

Üniversite kütüphanesinin geleceğini, içinde yer aldığı kurumun yani üniversitenin geleceği belirleyecektir. Üniversiteler bilgi toplumunun gereklerine

karşılık verebilirlerse bu durum kütüphanelerine de yansiyacaktır. Bilgi toplumunun üniversitesi, öğrencileri, hem özel hem de mesleki yaşamlarında ömür boyu destekleyecek; onlara zaman ve mekan olarak çeşitli seçenekler sunan; öğrencilerin birbirleriyle ve öğretim üyeleriyle kolayca iletişim kurabildiği, yalnızca sınıfta eğitim ve hazır ders notlarından ziyade bireysel gelişimi ve araştırmayı destekleyen bir yapıda olacaktır.

Üniversitenin bu yapısına uyum sağlayabilecek bir kütüphane hizmeti, gelecekte bu kurum içinde şimdikinden daha saygın bir konuma erişecektir. Ancak bunun için, kendi içinde bir yeniden yapılanmayı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu yapılanma, kullanıcı gereksinimlerini ön plana alan, sahip olma yerine erişim anlayışına ağırlık veren, üniversite müfredatını doğrudan destekleyen bir biçimde olmalıdır. Bu ise iyi yetişmiş ve gelişmeleri izleyebilen nitelikli insangücü ile başarılabilir.

KAYNAKÇA

- Buckland, M.(1997). **Redesigning library services: a manifesto** [Çevrimici] <http://sunsite.berkeley.edu/Literature/Library/Redesigning/html>
- Çakın, İ. (1998). "Üniversitemizin bilgiye erişim ortamları:genel değerlendirme" **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı)**. 37-68.
- Lancaster, F.W. (1982). **Libraries and librarians in an age of electronics** Arlington: Information Resources Press.
- Lenzner, R. and Johnson, S.S. (1997). "Seeing things as they really are" **Forbes**, 159 (5): 122-128.
- Lucker, J.K. (1993). "The library as place" **Research libraries: yesterday, today and tomorrow** (Ed. by W.J.Welsh). London: Greenwood Press, 3-17.

- Marcum, D.B.(1997). "Digital libraries: for whom? for what?" **Journal of Academic Librarianship**, 23(2) : 81-84.
- Meyer, R.W. (1997). "Surviving the change: the economic paradigm of higher education in trasformation" **Journal of Academic Librarianship**, 23(4): 291-301.
- Neal, J.G. (1996). "Academic libraries: 2000 and beyond" **Library Journal**, 121(12):74-76.
- Ruschoff, C. (1997). "What are the most important issues confronting academic Librarianship as we approach the 21st century?" **Journal of Academic Librarianship**, 23(4):321-322.
- Stevens, N.D. (1993). "Research libraries: past, present and future" **Advances in Librarianship**, 17: 79-109.